

Mikä hauska erityispiirre
sinun kotiseudullasi on?
Vinkkaa jutunaihetta
Tuumaan!

Kaupungin kujilla ja porttien päällä

– Naantalin portinylishuoneet

Mari Termonen ja Ulla Clerc, Naantalin museo

Suomen puutalokaupungeista jokaisessa on oma jäljittelemätön tunnelmansa. Usein niissä vallitsee eräänlainen asemakaavallinen sekamelska – kaupungit ovat kasvaneet tarpeen ja mahdollisuuksien mukaan ilman asema-kaava-arkkitehdin ohjaavaa kättä. Tämä yllätyksellisyys näkyy ja ilahduttaa edelleen puutalokaupungin kujilla kulkevaa. Tullessaan ensimmäistä kertaa kaupunkiin vierailija saa kokea todellista löytämisen iloa.

Kullakin kaupungilla on myös omat erityispiirteensä. Tässä artikkelissa teemme pienen kurkistuksen Naantalin historiaan ja tutustumme tarkemmin yhteen rakennushistorialliseen erikoisuuteen – porttikäytävien päälle rakennettuihin huoneisiin.

Kuritta kasvanut

Naantalin vanhakaupunki alkaa keskiaikaisen kirkon tuntumasta ja päättyy kallioisen Kuparivuoren kylkeen. Vuosisatojen ajan kaupunkilaiset rakennuksineen ahtautuivat tuolle kapealle kaistaleelle, jota rajasi toiselta puolen meri ja toiselta puolen Naantalin maalaiskunta. Tilanahtaus helpotti toden teolla vasta kaupungin ja maalaiskunnan yhdistyttyä vuonna 1964.

Koska tilaa oli rajallisesti, kaupungin asukkaat olivat varhaisista ajoista saakka tottuneet sovitteluun asuin- ja ulkorakennuksensa tonteilleen, miten parhaaksi katsoivat. Toisinaan joku rakennuksista sattui puolihuolimattomasti kaartumaan naapurinkin puolelle. Kruunun virkamiehet olivat koettaneet antaa määräyksiä rakennusten paikoista jo 1600-luvulla, mutta kaupungin porvarit eivät juuri olleet piitänneet näistä asetuksista. Omapäinen asenne oli vallalla jatkossakin.

Kaupunkia halkovan pääkadun eli silloisen Isokadun varren tontit olivat alkujaan olleet suorakulmaisia, mutta jaettaessa ne olivat usein muotoutuneet pitkänomaisiksi. Mäkisen maaston vuoksi myös kau-

pungin muut tontit olivat varsin epämääräisen muotoisia ja vaihtelevan kokoisia.

Harmaasta värikkääksi

Kaupunkialueen tonteilla oli yleensä useita asuin- ja talusrakennuksia. Tonttia rajasivat sekä itse rakennukset että jykevät lauta-aidat ja portit; ne erottivat yleisen kadun yksityisestä pihasta. Päärakennus sijaitsi kiinni katulinjassa.

Naantalin rakennuskanta pysyi pitkään harmaana ja vaatimattomana. Talot olivat maalaamattomia ja laudoittamattomia aina 1870-luvulle saakka. Tuolloin kaupunkikuvassa tapahtui merkittävä muutos. Sen kimmokkeena oli kaupungin vanhaan ytimeen, kirkon alapuoliseen rantaan avattu kylpylaitos.

Nykyaikaiset hoidot ja huvielämä houkuttelivat yhä enemmän vierailijoita, ja matkailun määrä lisääntyi huomattavasti. Se vaati kasvojenkohennusta myös kaupunkikuvasta – asuintaloja ryhdyttiin maalaamaan keltaisiksi, talusrakennukset sen sijaan saivat erottua punaisina.

Kylpyelämän ollessa vilkkaimmillaan 1800–1900-lukujen vaihteessa asuinrakennuksia uudistet-

→ Kaupungin suurimmat ja komeimmat talot sijaitsivat pääkadun varrella. Sivukujille poikettaessa myös asumusten koko pieneni. Kukkuloiden laella, hankalan nousun päässä asuivat kaupungin vähäväkiset. Raatihuoneenkatu laskeutuu kohti vanhaa toria.

↓ Vanha Naantali on sovittanut itsensä kirkon, meren ja kallioiden väliin jääneeseen tilaan. Pihapiirit asuinrakennuksineen, ulkoriveineen ja eläinsuojineen sijoittuivat tilan sallimiin paikkoihin, mikä mihinkin.

tiin ahkerasti. Olemassa oleviin rakennuksiin lisättiin kuisteja ja ulokkeita. Monille tonteille pystytettiin toinen asuinrakennus, tai vanhaan asumukseen lisättiin vinkeli. Julkisivuihin tehtiin empiren mukaisia vaakalaudoituksia, ja ikkunoita vaihdettiin korkeampiin.

Ikkunoita ja ovia reunustavat listat muuttuivat koristeellisemmiksi. Tässä kiihkeässä kohentamisen vaiheessa syntyi myös kaupungin toinen tyylillinen erikoisuus, kulmistaan muotoillut ikkunanpuitteet.

Kylpyläelämän ollessa vilkkaimmillaan 1800–1900-lukujen vaihteessa asuinrakennuksia uudistettiin ahkerasti. Olemassa oleviin rakennuksiin lisättiin kuisteja ja ulokkeita.

Koska rakentamiseen soveltuvaa maa-alaa oli pitkään saatavilla varsin rajallisesti, kaikki mahdolliset paikat pyrittiin hyödyntämään.

↑ Hiilolan museotalon vanhimmat osat ovat peräisin 1700-luvulta. Korkeat ikkunat ja uuden vuorauksen talo on saanut 1800-luvun jälkipuoliskolla. Talon portinylisluone on melko matala ja lisäksi lämmittämätön, joten se toimii lähinnä varastona.

← Hiilola ja Röysti sijaitsevat Naantalin vanhan torin, nykyisen Itsenäisyydenpuiston, kahdella laidalla. Molemmissa rakennuksissa on portinylisluoneet. Kuva vuodelta 1943 näyttää, miten vasemman puoleisen Hiilolan portinylisluoneessa on kadun suuntaan vain pieni luukku, kun taas Röystin talon portin päällä näkyy lähes normaalikorkuinen kamarinikkuna.

Portteja ja portinpäällisiä

Porttien ulkoasuun kiinnitettiin paljon huomiota, olivathan ne paitsi merkittävä osa kaupunkikuvaa myös talojen 'näyteikkunoita'. Melkein jokaisessa pihapiirissä oli komea, kuviopaneloitu tai muuten koristeltu portti, jossa oli kaunis kolkutin.

Mahtailevan ajoportin viereen tehtiin toisinaan pikkuportti jalan- kulkijoille. Joskus myös tontilla sijaitsevaan puutarhaan johti oma sisäänkäynti. Puutarhaportti oli tarpeen varsinkin silloin, kun puutarha ei ollut piharakennusten ympäröimä vaan sijaitsi rakennusryhmän takana. Rautaportit yleistyivät 1890-luvulla.

Koska rakentamiseen soveltuvaa maa-alaa oli pitkään saatavilla varsin rajallisesti, kaikki mahdolliset paikat pyrittiin hyödyntämään. Katseet kääntyivätkin usein rakennusten väleissä, porttien päällä olevaan tyhjään tilaan. Siihen oli kätevää rakentaa vielä yksi huone.

Rakennukset ovat etsineet paikkansa laitakaupungin rinnekujien tonteilta maaston muotoja ja tontin kokoa seuraillen. Kulku Tympin talon pieneen ylskamariin käy edelleen porttikäytävästä lähteviä portaita pitkin. Kuva vuodelta 1911 osoittaa, että talo on säilyttänyt alkuperäisen muotonsa. Yläkuva: Naantalin museo.

Palovakuutusasiakirja 1800-luvun puolivälistä kertoo, että Mattilan talo on rakennettu "entisinä aikoina". Vakuutuksen teon aikaan rakennus oli yksi-kerroksinen ja laudoittamaton, mutta porttikäytävä oli katettu. Jossain vaiheessa taloa korotettiin, ja portin päälle rakennettiin huone. Tulisijaa sinne ei kuitenkaan asennettu. Vuonna 1902 tehdystä remontista kadun puoleinen julkisivu verhoiltiin vaakalaudalla ja ikkunat muo­distettiin T-malliseksi. Mattilan portinyllyhuoneeseen on kuljettu alun perin ulkokautta, mutta nykyisin sinne pääsee sisäportaita pitkin.

Portinylishuoneisiin
asettui yleensä tilapäistä
majoitusta kaipaavia –
palvelijoita, vuokralaisia
tai vieraita. Naantalissa
miltei jokaisessa taloudessa
oli totuttu majoittamaan
kesävieraita.

Tiloihin kuljettiin eteisestä tai
suoraan porttikäytävästä, jolloin nii-
hin saattoi siirtyä muuta talonväkeä
häiritsemättä. Osassa huoneista oli
tulisija, ja osa oli lämmittämättömiä,
siis pääasiassa kesäkäyttöön tarkoi-
tettuja. Huoneen korkeus mukaili
rakennuksen ja sen ullakon mittoja.
Matalimpia ylishuoneita käytettiin-
kin usein varastotiloina.

Portinylishuoneisiin asettui yleen-
sä tilapäistä majoitusta kaipaavia
– palvelijoita, vuokralaisia tai vie-
raita. Naantalissa miltei jokaisessa
taloudessa oli totuttu majoittamaan
kesävieraita, sillä kylpylässä hoitoja
nauttivat tai muuten lomaansa viet-
tävät matkailijat kääntyivät usein
yksityisten majoittajien puoleen.
Portinylishuoneet olivatkin tärkeä
osa kaupungin matkailuelinkeinoa.

→ Stortaipalen talon portinylishuone kuvattuna pihan
puolelta vuonna 1942. Kamariin nousiin porttikäytä-
västä tikkaita pitkin. Rakennus on sittemmin purettu.

→ Naantalın katukuvan oma erikoisuus – portinylis-
kamarien ohella – on sisänurkistaan muotoillut ikkunan-
puitteet. Viisteet on useimmiten toteutettu asettamalla
puitteiden liitoskohtaan pieni kolmionmuotoinen palikka.

